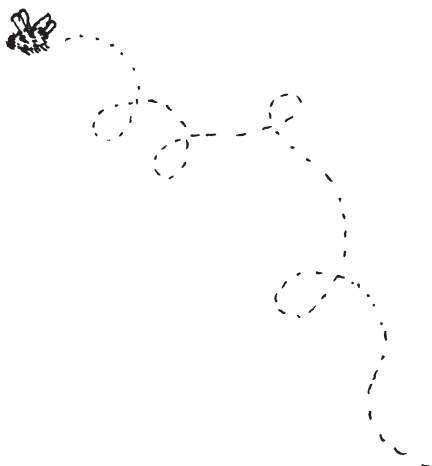

Wees maar niet bang, het gaat niet over jou.

VOORWOORD

Mensen denken dat taal is uitgevonden om elkaar beter te begrijpen. De redenering gaat als volgt: in de oertijd konden we nog niet praten. Dat was lastig, want als je iets duidelijk wilde maken, bijvoorbeeld: 'Geef me die speer eens aan,' dan moest je dat doen met wilde handgebaren, onder het uitstoten van woeste klanken. (Bekijk een kind van anderhalf dat nog net niet kan praten maar wel op zijn wenken bediend wil worden en je weet hoe frustrerend dat is.)

Dus gingen mensen praten:

'Hé, zie ik daar een mammoet? Verdomd als het niet waar is.'

'Ja, je hebt gelijk. Weet je wat ik doe? Ik pak even een speer, en ik hol erachteraan.'

'Is goed!'

'Doe-doei.'

Dieren zijn niet in staat tot het voeren van zulk soort gesprekjes. Daarom moeten ze veel meer in hun eentje doen. Omdat taal zo ongeveer het enige is waarin wij beter zijn dan dieren, vinden we taal voor het gemak

ook meteen heel belangrijk. We kunnen makkelijk samenwerken, elkaar waarschuwen en dingen leren. Daarom hebben wij het beter voor elkaar dan de dieren. Vinden we zelf. Maar dat is natuurlijk betrekkelijk. Een kakkerlak is in staat een atoomramp te overleven, waardoor hij een voordeel heeft ten opzichte van ons. Alleen omdat een kakkerlak zijn visie op de wereld niet aan ons kenbaar kan maken (bijvoorbeeld door middel van het schrijven van het boek *Een atoomramp is zeg maar echt mijn ding*) denken wij mensen nog steeds dat wij het beste bezig zijn.

Ikzelf ben er inmiddels aan gaan twijfelen. Ik heb namelijk het idee dat taal meer verwarring veroorzaakt dan duidelijkheid brengt. Sinds we kunnen praten, hebben we uitgevonden dat je om de hete brij heen kunt draaien, dat je nare dingen op een aardige manier kunt zeggen, dat je kunt slijmen, liegen, goedpraten, stinkende wonden maken en die met de mantel der liefde bedekken.

Hoe meer ik erop let, hoe meer ik ervan overtuigd raak dat mensen *bijna altijd* iets anders zeggen dan ze bedoelen. Zelfs een zin als 'wil jij nog koffie?' kan van alles betekenen:

1. 'Wil jij nog koffie? Mooi, ik ook, dus als jij het even zet...'
2. 'Wil jij nog koffie? Ik vraag het maar, want dan hoeven we het verder niet meer te hebben over die oersaai problemen op je werk.'

3. 'Wil jij nog koffie? Als je nee zegt betekent dat dat de sfeer verpest is en ik het op korte termijn ga uitmaken.'

Het is moeilijk om een volstrekt neutrale uitspraak te bedenken die ook echt heeft plaatsgevonden. Zelf kom ik, na lang nadenken, op iets wat ik vorige week zei: 'Waar is het zout? O hier.' Er was niemand in de kamer, dus misschien dat ik het er daarom zo neutraal uit kreeg.

De vraag is natuurlijk: moeten we hier depressief van worden? Dat mensen bijna altijd iets anders zeggen dan ze bedoelen? En dat het doel van taal (dingen duidelijker maken) totaal niet bereikt wordt?

Ehm.

Ik vind niet dat je er depressief van moet worden. Maar als je op een regenachtige middag toch denkt: verdomme, niemand begrijpt me en waarom kan ik niet goed zeggen wat ik wil en waarom zegt niemand wat hij denkt? Dan is het misschien opbeurend om in ieder geval eens te gaan onderzoeken waar het hem dan in zit, dat taal de wereld zo onduidelijk maakt.

Waarom gaan van de ene zin je nekharen rechtover-eind staan en wil je door de andere zin het liefst meteen naakt op de tafel gaan dansen? En waarom zijn die zinnen niet voor iedereen hetzelfde? Je zal maar een vriend hebben die zegt: 'Het gaat uiteindelijk toch om een stukje samenzijn.' Daar kun je toch niets meer mee? Behalve de mensen die echt zo'n vriend hebben, die kun-

nen er blijkbaar wel iets mee. Iedereen heeft een eigen taalsmaak, en dat is maar goed ook, anders zouden 'een stukje samenzijn'-jongens nooit een vriendin krijgen.

Wat iemand stom vindt, ligt trouwens niet vast. Je kunt soms iemand tegenkomen die zó leuk is, dat een stomme zin vanzelf ook leuk wordt. Nu vind ik 'pak 'm beet, een x-aantal keer' nog vrij walgelijk, maar je weet maar nooit wie er nog op mijn pad komt. De taal verandert voortdurend en de mens gelukkig ook.

Kortom, elke bewering over taal is volstrekt subjectief en je kunt er niets over zeggen. Juist daarom is het zo leuk om er van alles over te zeggen. Toch is het niet de bedoeling om oekazes te gaan uitvaardigen over wat wel en niet door de beugel kan. Het is net als met kleding: witte sokken mogen niet, maar toen Michael Jackson ze aantrok waren ze ineens heel cool, om maar eens een historisch voorbeeld te noemen! De vergelijking met taal: je moet nooit te veel uitroeptekens gebruiken, tenzij je het zelf heel erg cool vindt en het met overtuiging brengt! Dan kan het weer wel!

Je kunt je eigen regels bedenken en die ook weer schenden. Als je er maar interessant genoeg bij kijkt, dan is het goed.

Aan de luisteraar of lezer ondertussen de taak om te proberen te begrijpen wat je bedoelt. Taal maakt alles onduidelijk, maar als je heel goed luistert hoor je wat mensen eigenlijk liever niet willen zeggen: wie ze zijn.

PS Veel stukjes in dit boek verschenen (soms in iets andere vorm) eerder in *nrc.next* (onder redactie van Ward Wijndelts, Margot Poll en Hans Nijenhuis), *NRC Handelsblad* (onder redactie van Paul Steenhuis), *Mind Magazine* (redactie: Henrike van Gelder en Renie van Wijk) of heb ik voorgelezen in het programma *Klare Taal* van Radio Nederland Wereldomroep, dat gemaakt wordt door Arie Bras. Er heeft ook eerder iets in *Viva Mama* gestaan.

Lekker je eigen
ding doen. Dat is
het Al-ler-belangrijkste.
Je ei-gen ding. Doen.

DING

Even visualiseren: jongensachtige man in T-shirt met mannendecolleté, met een broek die zogenaamd niet duur is, quasi-nonchalante gezichtsbehaving, misschien een petje, misschien een duimring en misschien een mystiek kettinkje om de hals uit Samoa of een andere spirituele locatie. Plaatje compleet?

Welnu, dit type man heeft een eigen taal. In deze taal is één woord heel belangrijk en dat is het woord 'ding' – of dat freudiaans is weet ik niet. Om verwarring te voorkomen: ding betekent voor dit soort mannen allang niet meer 'object' of 'meisje' ('lekker ding'), want dat is ouderwets.

Nee, het ding is groter geworden. Het ding omvat eigenlijk het hele leven. 'Het belangrijkste is gewoon dat ik echt mijn eigen ding doe, weet je,' is een heel normale zin voor de jongensachtige man. Of: 'Als snowboarden je ding is, dan is Oostenrijk echt je plek.' Als Chris 'mannendecolleté' Zeegers het niet allang gezegd heeft, dan gebeurt dat waarschijnlijk zeer binnenkort.

Het ding is niet alleen je passie of je favoriete bezigheid. Een ding kan ook vervelend zijn, want er hangt serieusheid omheen. 'Ik wil haar ouders best een keer een hand geven, maar om daar helemaal te gaan eten? Dan wordt het echt zo'n, zeg maar, ding.'

'Ding' kan trouwens ook gebruikt worden om een serieuze mening juist af te zwakken: 'Nee, ik vind vreemdgaan niet oké, maar dat is mijn ding, hoor.'

Het ding is dus belangrijk, maar gelukkig is het dusdanig vaag dat je er niet echt iets mee zegt, waardoor we allemaal goede vrienden blijven met onze mystieke kettinkjes. Giel Beelen zei een keer bij *De Wereld Draait Door*, omdat hij toch íéts moest zeggen: 'Ja, als Erik de Zwart vroeger op de radio kwam, dat was wel echt een ding, zeg maar.'

Een goed ding? Een slecht ding? Het zal wel sfeerverpestend zijn om hier duidelijkheid over te willen, maar dat is dan zeg maar weer mijn ding.

WEGVLUCHTEN

'Jaaaaa,' zei hij guitig, 'maar van *jezelf* kun je niet wegvluchten! Neenee!'

HUISGENOTEN

Op de televisie was de uitreiking van de AKO Literatuurprijs te zien. Sportverslaggever Kees Jansma zat in de jury (ondoorgroendelijk gegeven, maar goed), en hij zorgde voor het opmerkelijkste citaat van de avond. Hij

vertelde namelijk dat hij stukjes uit het boek, waar hij voor de gelegenheid ‘ambassadeur’ van was, had voor-gelezen aan zijn huisgenoten. Huisgenoten? Pardon? Woont Jansma in een commune? Of intrigerender nog: een studentenhuus?

Welnee. Jansma vond het blijkbaar gênant om het over ‘mijn gezin’ te hebben, of over ‘mijn vrouw’. En er-gens is dat te begrijpen. ‘Mijn vrouw’ klinkt heel oud en grijs – ik ken mensen die het alleen hun strot uit krijgen als ze de aanhalingstekens duidelijk hoorbaar maken. (Er zijn ook mannen die hun vrouw dan maar hun vriendin blijven noemen; zij lijden aan het Peter Pansyndroom – niet volwassen willen worden). ‘Mijn man’ klinkt niet zozeer oud, maar wel alsof die man dan ook meteen over het geld gaat en de vakantiebe-stemming bepaalt.

Het is sowieso moeilijk om ‘degene met wie je bent’ aan te duiden zonder van jezelf te walgen. ‘Mijn vriend’ klinkt te meisjesbladachtig, te ‘Jij in zijn overhemd, dat vindt hij júíst sexy!’ ‘Mijn vriendje’ klinkt alsof de spreekster twee vlechtjes heeft, hoewel ze in de der-tig is. ‘Mijn vriendinnetje’ is daarentegen van de oude kunstenaar die in zijn stokoude vrouw met gehennaad haar op onnavolgbare wijze nog steeds het meisje van honderd jaar geleden ziet.

Goed, mijn partner dan? Klinkt alsof je niet wilt toe-geven dat die ‘partner’ van hetzelfde geslacht is als jij. Mijn geliefde? Pathetisch, alsof je niet allang elkaars

sokken wast en platonisch tv-kijkt.

'Manlief' is tegenwoordig een populaire aanduiding, waarna de spreekster moet beginnen met een anekdote over de onhandigheid van de man. ('Manlief probeerde de wasmachine te bedienen – de volgende ochtend waren we nog aan het dweilen.')

De ergste term die ik ooit heb gehoord is 'mijn echtvriend'. Weliswaar niet getrouwd, maar wel echt samen, of: wel getrouwd, maar nog steeds vrienden hoor! Onvergeeflijk.

Het is dus, kort gezegd, een onmogelijk onderwerp. Alweer een reden waarom alleenstaanden ('Alleen-gáanden! Want je staat niet stil! Neenee!') het een stuk makkelijker hebben.

iGELUL

Je zou denken dat het allang voorbij had moeten zijn. Een modern taaldingetje waarvan je denkt: één keer is leuk, twee keer is eigenlijk al heel stom, dus waarom zie ik het nu overal?

Ik heb het natuurlijk over het voorvoegsel 'i'. Computerbedrijf Apple is ermee begonnen. iPod, iTunes, iBook. Er zal wel een of andere marketingafdeling achter hebben gezeten waar men collectief is losgegaan op een flap-over. "i" gaat over individualiteit, ik zie mensen die zelf hun leven inrichten, ik zie de moderne samenleving waarin we elkáár onszélf laten zijn! Zulk soort gelul.

Maar wel succesvol gelul, want het i-voorvoegsel duikt overal op. iFood.com wil informeren over gezonde voeding, iLove is een contactadvertentiesite, iSex ook. iGarden is een tuinwinkel, iWoman is software waarmee je je menstruatiecyclus kunt bijhouden, iChristian is iets met merchandise rondom Jezus. iKlus is een klusbedrijf. iBaarheid bestaat nog niet, maar het kan niet lang meer duren.

Nog niet zo lang geleden was alles met 'e-'. E-mail was net hip, en dan moesten dingen ook ineens e-commerce heten, of e-identificatie. Of e-buddy, e-learning, eBay. Maar dat had altijd nog wel iets met 'elektronisch' te maken. Het i-voorvoegsel betekent niets, dat kun je gewoon facultatief voor een woord pleuren. Hetzelfde staat trouwens te gebeuren met 'you', omdat

YouTube zo populair is (“You” is *sharen*, “you” is de community in!’ aldus de denkbeeldige flap-over).

Maar nu bevinden we ons nog volop in het ‘i’-tijdperk (iTijdperk). Dat elke trend zijn wanstaltige uitwassen heeft bewijst de slogan van Amsterdam, ‘I Amsterdam’. Een nare woordspeling, die ook nog eens niets betekent. Het is zelfs onduidelijk welk gevoel er overgebracht moet worden. Het zal wel iets zijn met identiteit en trots zijn op iets. Dat het in het Engels is, stoort ook.

Als ze in Bennebroek nou eens de slogan ‘Ik Bennebroek’ zouden aannemen. Slaat ook nergens op, maar klinkt wel een stuk sympathieker.

(Of in Waspik: Ik Waspik. Hè wat flauw, moet het weer zo plat? Ja zo plat moet het.)

LEUK-HATERS

Het is moeilijk voor te stellen, maar ooit was ‘leuk’ een beetje een ordinair woord. Nette mensen zeiden ‘prettig’ of ‘aangenaam’. Dat was voor de oorlog. Na de oorlog raakte ‘leuk’ langzaam in zwang, tot het in de jaren negentig een van de meest gebruikte woorden werd. Meisjes waren leuk, restaurants waren leuk, vakanties waren leuk. En wat niet leuk was, werd wel ‘opgeleukt’.

Ongeveer ten tijde van *nine-eleven*, schat ik, stond er een elite op die leuk ineens minder leuk vond. Deze elite had behoefte aan meer inhoud, en daar heeft ‘leuk’ nu juist niets mee te maken. Vandaag de dag kun je een goede beurt maken door te zeggen: ‘Alles moet tegen-

woordig maar leuk zijn! De televisie! Als het maar léúk is! Bah!’ Of: ‘Nee, ik schrijf geen gedichten omdat ik dat “leuk” vind, ik schrijf gedichten omdat ik niet anders kán.’ Leuk *pour le* leuk heeft afgedaan.

Prima, maar leuk-haters moeten natuurlijk wel een ander woord hebben om vage positieve gevoelens uit te drukken.

Daarvoor is verkozen het woord ‘mooi’. En niet alleen voor dingen die esthetisch plezierig zijn. Voor alles. Een mooie wijn is niet een wijn die er mooi uitziet, maar die lekker smaakt. Het klinkt ook meteen zo lekker chic – en je kunt werkelijk alles ‘opmooien’: ‘Wat een móóie mayonaise!’ – echt gehoord.

Iemand kan ook ‘een mooi mens’ zijn. Dat betekent dan niet dat hij krullen heeft en spiermassa’s (want dat is alleen maar leuk). Nee, het betekent dat hij vrijwillig maaltijden maakt voor zieke mensen die hij niet persoonlijk kent. Een mooi mens.

En zo is ‘mooi’ ineens een pseudodiepzinnig woord geworden. Je kunt het horen zeggen: ‘Ik vind Annet niet per se mooi, maar wel *een mooi mens*.’

Ik verlang terug naar toen alles nog gewoon leuk was.

Op een gegeven moment
heb ik moeten leren loslaten.
En nee-zeggen.
En complimentjes in ontvangst
nemen.

BEPAAALDE MENSEN

'Er zijn hier mensen die proberen te slapen.' Daar bedoelt de spreker altijd zichzelf mee.

'Bepaalde mensen hier denken dat het normaal is om tot vier uur 's nachts op een djembé te beuken.' Daar bedoelt de spreker nooit zichzelf mee.

Kortom: 'mensen' zijn we zelf. 'Bepaalde mensen' zijn de anderen.

FOCKING

Die Joran. Wat gaf hij ons veel, vooral op taalkundig gebied. Hij zei zo vaak 'conjo' (Papiaments voor 'kut') dat ik het bijna zelf ging gebruiken.

Nog astronomischer was het gebruik van het woord

'focking'. Focking is natuurlijk een verbastering van 'fucking'. 'Focking' wordt in Amerika ook wel gebruikt, maar vooral in Nederland is 'focking' populair – ik denk omdat de Nederlandse 'u' zo tuttig klinkt in een verder nogal stoer woord. En het woord wint aan populariteit, vast ook vanwege het inmiddels weer verdwenen realityprogramma *De Gouden Kooi* waarin voortdurend werd gezegd: 'Dit is de focking para-zooi.'

Met het woord fucking/focking is iets interessants aan de hand. Er wordt namelijk al jaren door allerlei goeiige taalkundigen onderzoek naar gedaan. En dan vooral naar het fenomeen dat komisch genoeg *fucking insertion* heet.

De vraag bij fucking insertion is: waar kunnen we het woord 'fucking' tussen proppen, en waar niet? Daar blijken we onbewuste regels voor in ons hoofd te hebben. In het Engels kun je 'fucking' zelfs in een woord stoppen: Fan-fucking-tastic! Maar nu komt het, het kan alleen vlak vóór de lettergreep waar de klemtoon op ligt (in dit geval 'tas'). Wat bijvoorbeeld nooit zou kunnen is 'Fantas-fucking-tic'. Amerikanen kunnen 'fucking' zonder moeite overal op de goede plek invoegen. 'Kanga-fucking-roo', 'Minne-fucking-sota', en ga zo maar door.

Het Nederlandse 'focking' kan volgens mij niet in een woord voorkomen ('Fan-focking-tastisch'; klinkt raar). Toch heeft 'focking' ook iets te maken met nadruk, maar dan binnen een zin. 'Focking' staat name-

lijk altijd voor het woord dat belangrijk is: 'Hij was de focking *afwas* aan het doen.'

Zo kun je met 'focking' subtiele betekenisverschillen aangeven. 'Hij keek naar de focking radio' betekent iets anders dan 'Hij focking keek naar de radio.' De eerste zin suggereert: hij keek naar de *r*ádio in plaats van naar de televisie. De tweede zin zegt eerder: hij *k*éék naar de radio in plaats van dat hij ernaar luisterde.

Kortom: focking is taalverrijking en daar moeten we dankbaar voor zijn.

DAAR STAAT DIE R DUS VOOR

Het ministerschap van Ella Vogelaar. Waar we het allemaal over eens kunnen zijn is: het ging communicatief niet lekker. In de Tweede Kamer werd haar bijvoorbeeld de vraag gesteld hoe duur het allemaal nou echt zou worden, met die boot en die woningbouwvereniging (langdurige, oninteressante kwestie) in Rotterdam. Haar antwoord: 'Weet u wat ondernemen is?'

Dat was geen antwoord, natuurlijk, maar het zette wel een prettig sfeertje neer van wederzijds respect en oprechte dialoog. Waarschijnlijk dacht Vogelaar: We weten niet hoe duur het wordt, want ondernemen is nu eenmaal risico nemen, dus ik kan er niets over zeggen. Maar ja, daar kom je niet mee weg, dus daarom maar de tegenaanval ingezet met een retorische vraag: een vraag waarop je geen antwoord verwacht.

Wat is dat toch, met retorische vragen? Waarom zijn

die zo vaak naar (behalve in het geval van de vorige zin)? De vraag waarop het antwoord niet gewenst is, brengt het gevoel over dat de spreker zelf altijd alles het beste weet. ‘Heren. Hallo. Waar zijn we mee bezig?’ betekent natuurlijk eigenlijk: ‘Het interesseert me niet wat jullie doen, als jullie er maar mee ophouden.’

De puber die zegt: ‘Kan ik er wat aan doen?’ wil alles, maar niet een goed gesprek over verantwoordelijkheid en schuldvraag.

Wie zegt: ‘Mag ik dat zelf even weten?’ is eigenwijs en oncoöperatief. En een vrouw die tegen haar man zegt: ‘Met zo’n man ben ik toch niet getrouwd?’ is eng en neurotisch.

De onbetwiste koning van de retorische vraag is trouwens Peter R(etorische vraag) de Vries. Vooral in zijn telefoongesprekje met Joran van der Sloot (daar was hij weer!) was het raak. ‘Hebben wij soms die valse visitekaartjes zitten drukken? Hebben wij soms die meisjes opgetrommeld? (...) En ik heb zeker ook de verdwijning van Natalee Holloway geïnitieerd? Dat heb ik zeker ook gedaan? (...) Dan houden we het daar toch op?’ Joran antwoordde maar niet. Dat was namelijk niet de bedoeling.

JOUW WERKELIJKHEID

Discussies zijn vervelend, maar vaak is de persoon met wie je de discussie voert erger dan de discussie zelf. Wat te denken van de persoon die op alle opgeworpen

argumenten antwoordt: 'Nou... ja én nee', met een blik alsof dat filosofisch interessant is. (Ik hoorde over een loodgieter die dit deed. 'Dus we kunnen de kraan weer gebruiken?' 'Nou, ja en nee.')

Je hebt ook mensen die niet willen toegeven dat de discussie inmiddels een ruzie aan het worden is. Die zeggen bijvoorbeeld: 'Grappig dat je dat zegt,' terwijl het helemaal niet grappig is. Of ze nemen hun toevlucht tot het zogenaamd neutrale: 'Ik hoor het je zeggen.'

Of ze maken de discussie zelf meteen tot onderwerp: 'Nou ja, het heeft natuurlijk weinig zin het hierover te hebben.' Of, erger nog: 'Waarom raakt dit je zo?'

Maar de vervelendste mensen om discussies mee te hebben zijn de relativisten. Relativisten zijn mensen die om een of andere new age-reden niet geloven in één waarheid. Dat zeggen ze dan ook te pas en te onpas: 'Er is natuurlijk niet maar één waarheid.' Dat 'natuurlijk' zorgt ervoor dat je er eigenlijk al niet meer tegenin durft te gaan.

Als het je toch lukt om de relativist kwaad te krijgen (hulde!) dan heeft hij altijd nog een laatste geheime tactiek. Hij zegt dan, terwijl hij eigenlijk uitgeluld zou moeten zijn: 'Dat is dan jouw werkelijkheid.' Ja, dat is mijn werkelijkheid, en sterker nog, het is ons aller werkelijkheid! Dat zou je dan terug moeten zeggen, maar je doet het niet.

Je hebt daarentegen ook mensen – dat zijn heel lieve mensen – die ergens midden in een discussie ineens

zeggen: 'Ja, dat is eigenlijk ook wel weer zo.' Waardoor je ineens, veel vroeger dan verwacht, gelijk krijgt! Je zit dan nog wel met al je ongebruikte argumenten, maar die kun je later altijd nog eens inzetten.

Ik heb nooit
"teringlijer" gezegd,
en als ik het al gezegd heb,
dan bedoelde ik het in de
meest positieve zin
van het woord.

DUH!

Modewoorden komen, modewoorden gaan. Waar is de tijd gebleven dat mensen 'punt nl' achter zinnnetjes plakten, om grappig te doen? 'Ik ben echt chagrijnig